

УДК 811.161.3'35(038)

У. І. Куліковіч

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

ТЫПЫ ВЫДАНИЯЎ ПА СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ АРФАГРАФІІ

Артыкул прысвечаны праблемам рэдакцыйна-выдавецкай, навуковай падрыхтоўкі вучэбных выданняў па беларускай арфаграфіі. У даследаванні выяўлены агульныя заканамернасці выпуску ў свет вучэбнай літаратуры арфаграфічнай тэматыкі. На падставе чытацкага адрасу ўстаноўлены асноўныя тыпы даведнікаў па сучаснай беларускай арфаграфіі, што былі створаныя пасля прыняцця Закона Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (2008 г.), акрэслены іх функцыянальнае прызначэнне, структура, інавацыйныя складнікі. Апісаны і сістэматызаваны асобныя аўтарскія і рэдактарскія недапрацоўкі. Распрацаваны перспектывы ў напрамку ўдасканалення працы выдавецкіх супрацоўнікаў падчас праектавання і рэдагавання вучэбнай літаратуры па арфаграфіі.

Ключавыя словы: арфаграфія, арфаграфічнае правіла, вучэбны дапаможнік, інавацыйны складнік выдання, тыпы выданняў, чытацкі адрас.

U. I. Kulikovich

Belarusian State Technological University

TYPES OF EDITIONS ON MODERN BELARUSIAN ORTHOGRAPHY

The article is devoted to the problems of editorial and publishing, scientific preparation of educational publications on Russian spelling. The study revealed General patterns of publication of educational literature on spelling subjects. On the basis of the reader's address, the main types of reference books on modern Belarusian spelling were established, which were created after the adoption of the Law of the Republic of Belarus "On the rules of Belarusian spelling and punctuation" (2008), outlined their functional purpose, structure, and innovative components. Describes and classifies the individual authors and editorial shortcomings. Developed promising areas of improvement of the work of publishing staff during the design and editing of educational literature on spelling.

Key words: spelling, orthography a rule, a textbook, an innovative component of the publication, types of publications, the reader's address.

Уводзіны. Аксіёмай з'яўляецца думка, што без наяўнасці грамадскага вучэбнага дапаможніка працэс навучання праходзіць менш эфектыўна і структуравана. Таму даследаванне тыпаў і відаў выпушчанай у свет вучэбнай і навуковай літаратуры мае вялікае практычнае і тэарэтычнае значэнне як для кнігазнаўства, так і для канкрэтнага навуковага напрамку, у рэчышчы якога створана кніга. Вынікі такіх назіранняў дазваляюць устанавіць заканамернасці выдавецкай практыкі, заўважыць новае, што прапануюць аўтары дзеля павышэння інфармацыйнасці і запатрабаванасці сваіх твораў, зацікаўлення і прыцягнення да кнігі новых карыстальнікаў. Навукова абгрунтаваныя вывады, сфармуляваныя на падставе прааналізаваных аб'ектыўных фактаў, спрыяюць удасканаленню выдавецкіх стандартаў, мэтанакіраванаму, больш прадуманаму, а значыць, эфектыўнаму ўключэнню выданняў у вучэбна-выхаваўчы працэс як у школе, так і ва ўстановах вышэйшай адукацыі (УВА), уздымаюць тэарэтычны ўзровень нашай гуманітарнай навукі, які, на думку акадэмікаў М. Танка, І. Навуменкі, Г. Лыча, членаў-карэспандэнтаў АН Беларусі

І. Шамякіна, В. Каваленкі, у канцы ХХ ст. лічыўся невысокім [1, с. 295].

Задача артыкула — на аснове такой тыпалагічнай прыкметы выданняў, як чытацкі адрас, устанавіць асноўныя тыпы дапаможнікаў па сучаснай беларускай арфаграфіі, што былі створаныя пасля прыняцця Закона Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (2008 г.), акрэсліць інавацыйныя складнікі гэтых дапаможнікаў і перспектывы ў напрамку ўдасканалення вучэбнай літаратуры па арфаграфіі.

Матэрыялам для аналізу паслужылі больш за два дзясяткі вучэбна-практычных выданняў (акрамя школьных падручнікаў), выпушчаных у свет Нацыянальным інстытутам адукацыі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальным цэнтрам прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь, выдавецкім цэнтрам БДПУ, выдавецтвамі «Адукацыя і выхаванне», «Аверсэв», «Пачатковая школа», «Сэр-Віт», «Новае знанне», «Белы Вецер» і прызначаных для вывучэння арфаграфічнай праблематыкі.

Асноўная частка. Вучэбна-практычным выданнем прынята лічыць кнігу або брашуру,

якая змяшчае сістэматызаваныя звесткі навукова-практычнага і прыкладнога характару, выкладзеныя ў форме, зручнай для вывучэння і засваення. Асноўная функцыя такога выдання — дапамагчы замацаваць тэарэтычны і практычны матэрыял, атрыманы з вучэбных крыніц, і пра- кантраляваць узровень ведаў навучэнцаў.

Сёння ў нашай выдавецкай практыцы скла- ліся дзве агульныя заканамернасці адносна вы- дання вучэбнай літаратуры па арфаграфіі. Пер- шая з іх у тым, што аўтары ўсіх выдадзеных кніг сярод абавязковых спажываўцоў сваёй дру- каванай прадукцыі жадаюць бачыць удзельні- каў вучэбна-выхаваўчага працэсу — вучняў агульнаадукацыйных устаноў, навучэнцаў ся- рэднеспецыяльных або УВА, дзе адпаведнымі праграмамі прадугледжана засваенне нормаў беларускага правапісу. Няма ніводнага прак- тычнага арфаграфічнага дапаможніка, разліча- нага толькі на канкрэтных спецыялістаў пэўнай галіны: рэдактараў, карэктараў або навукова- тэхнічных супрацоўнікаў якога-небудзь ведам- ства. Нават адрасатам «Правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», выдадзеных Нацыя- нальным цэнтрам прававой інфармацыі Рэспуб- лікі Беларусь, паводле анаталыі, з'яўляюцца «работнікі органаў дзяржаўнай улады і кіраван- ня, школьнікі, абітурыенты, студэнты, настаў- нікі, выкладчыкі» [2]. Для параўнання. Калек- тыў навуковых супрацоўнікаў Інстытута мова- знаўства Імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР пад кіраўніцтвам і непасрэдным удзеле акадэмікаў АН БССР Кандрата Атраховіча (Кандрата Крапівы) і Пятра Глебкі, які падрых- таваў звод правілаў 1959 г., адчуваў розніцу па- між катэгорыямі чытачоў і не раіў карыстацца правіламі ў такім фармаце школьнікам. «Дадзеная кніга, — адзначалася ў прадмове, — не разлічана на выкарыстанне яе ў якасці пад- ручніка ў школе» [3, с. 4]. Заканамернасць дру- гая. Паводле чытацкага адрасу, усе выданні падзяляюцца на тры групы: 1) разлічаныя толь- кі на вучняў, абітурыентаў, навучэнцаў сярэд- неспецыяльных устаноў і студэнтаў УВА; 2) ад- расаваныя тым, хто вучыць: настаўнікам, вык- ладчыкам УВА, каледжаў і падрыхтоўчых ку- саў, рэпетытарам, бацькам; 3) прызначаныя для шырокага кола карыстальнікаў: вучняў, настаў- нікаў, зацікаўленых грамадзян нашай краіны і замежжа.

Асноўнае прызначэнне арфаграфічных да- веднікаў першай групы, якіх налічваецца няш- мат (каля 20% ад выдадзеных за апошнія дзеся- цігоддзе), — забяспечыць замацаванне і сістэ- матызацыю ведаў, уменняў і навыкаў тых, хто вучыцца, дапамагчы ім засвоіць змены ў напі- санні некаторых слоў у адпаведнасці з новай рэдакцыяй «Правіл беларускай арфаграфіі і

пунктуацыі» [4], асвятліць асобныя пытанні граматыкі словаўтварэння сучаснай беларускай літаратурнай мовы, найбольш цесна звязаных з правапісам [5, 6], адлюстраваць патрабаванні да ўступных экзаменаў і абавязковага цэнтралізава- нага тэсціравання, спрыяць выпускнікам агульна- адукацыйных устаноў падрыхтавацца да выні- ковых творчых спаборніцтваў як самастойна, так і пад кіраўніцтвам настаўніка [7].

Тэарэтычны матэрыял даведнікаў-дапамож- нікаў з указаным чытацкім адрасам арыентава- ны, як правіла, на структуру і змест Закона Рэс- публікі Беларусь «Аб правілах беларускай ар- фаграфіі і пунктуацыі» [2] і ў многіх аўтараў аднатыпны: спачатку прапануецца тэорыя (пра- віла) у той жа фармулёўцы, што і ў Законе, за- тым практыкаванні, тэсты для аналізу і замаца- вання. Крыху шырэй прадстаўлена беларуская арфаграфія ў выданнях, падрыхтаваных наву- коўцамі з БДПУ імя Максіма Танка [5, 6]. Тут можна заўважыць некаторыя змены ў назвах раздзелаў «Правілі літар для перадачы галос- ных», «Правілі літар для перадачы зычных», «Правілы злітнага, дэфіснага і асобнага напі- сання слоў», а таксама ўключэнне раздзела «3 гісторыі беларускага правапісу».

Дапаможнікі другой групы, адрасаваныя тым, хто вучыць, таксама параўнаўча рэдкая з'ява нашай выдавецкай практыкі (каля 15% ад выдадзеных за апошнія дзесяцігоддзе). Прыкла- дамі могуць служыць вучэбна-метадычны ком- плекс (ВМК) Г. Валочкі, В. Зеланко, І. Бурак «для правядзення факультатывных заняткаў у 10–11 класах» [8], метадычная распрацоўка прафесара В. Іўчанкава «Беларускі правапіс у апорных схемах: паводле новай рэдакцыі «Пра- віл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі»: дапа- можнік для настаўнікаў агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучан- ня» [9]. Функцыянальнае прызначэнне, змест тэарэтычнага і практычнага матэрыялу ў такіх выданнях мала чым адрозніваюцца ад кніг па- прыядняй групы: тая ж фармулёўка правілаў, у асобных выпадках тая ж заданні, што і ў кнігах для школьнікаў [4].

Самая шматлікая колькасць выданняў — кнігі трэцяй групы (каля 65% ад агульнай колькасці). Чытацкі адрас іх шырокі: настаўні- кі і вучні розных класаў агульнаадукацыйных школ, ліцэяў, гімназій, каледжаў; выкладчыкі і студэнты разнапрофільных сярэднеспецыяль- ных і вышэйшых навучальных устаноў; бацькі, чые дзеці вучацца ў школах, ліцэях, гімназіях; супрацоўнікі выдавецтваў, рэдакцый газет і часопісаў, прафесійная дзейнасць якіх звязана з беларускім словам; супрацоўнікі ўстаноў і арганізацый — карыстальнікаў беларускай мо- вай у працэсе выканання сваіх службовых

абавязкаў; усе, хто цікавіцца родным словам, хто жадае папулярываваць яго і пісаць па-беларуску без памылак.

Менавіта сярод кніг гэтай групы найбольша колькасць інавацыйных праектаў. Тэрмін паходзіць ад лацінскага слова «innovato», што азначае абнаўленне або паляпшэнне. Навізна выданняў, па-першае, у адборы і падачы матэрыялу, яго структураванні; па-другое, у асваенні новых жанраў (рэпетытар, рабочы сшытак, акадэмічны даведнік, даведнік па літаратурнай праўцы); па-трэцяе, у спробах спалучыць зямальнасць з навуковай дакладнасцю і прадстаўіць беларускую арфаграфію ў апавяданнях, гісторыях; па-чацвёртае, у стварэнні зручных для карыстання фарматаў.

Адным з першых вучэбных дапаможнікаў, дзе была засяроджана ўвага на выбары матэрыялу, стала кніга, якая вытрымала тры перавыданні пад рэдакцыяй доктара філалагічных навук М. Р. Прыгодзіча «Новае ў беларускай арфаграфіі. Правілы. Заданні. Тэсты. Даведачны матэрыял» [10]. З мэтай прадэманстраваць логіку і заканамернасць новаўвядзенняў аўтар у таблічнай форме змясціў 19 арфаграфічных правілаў-параграфаў, дзе адбыліся змены або ўдакладненні. Склаў 55 нетрадыцыйных практыкаванняў і тры варыянты тэстаў для кантролю ведаў. Агульны тыраж кнігі склаў 30 000 асобнікаў. Прыкладна ў такой жа форме (толькі без заданняў і тэстаў) ужо іншымі аўтарамі была створана і пазнейшая брашура, жанр якой «памятка-падказка» [11].

Дзеля ўзмацнення практыка-арыентаванага навучання старшакласнікаў некаторыя выдаўцы актыўна папулярываюць такі жанр вучэбнай літаратуры, як «рэпетытар». Напрыклад, «Рэпетытар па беларускай мове: фанетыка, арфаэпія і правапіс: для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання» [12]. Такія дапаможнікі спалучаюць рысы практыкума і рабочага сшытка, паколькі прадугледжваюць выкананне заданняў на сваіх старонках. Будуюцца яны ў форме пэўнай колькасці заняткаў (ад 10 да 20), якая цалкам залежыць не столькі ад праграмы курса, а ад вопыту працы аўтара з групай вучняў або індывідуальна. У названым дапаможніку заняткі аб'яднаны ў пяць раздзелаў: «Гукі і літары», «Націск», «Прынцыпы беларускага правапісу», «Правапіс галосных і зычных», «Ужыванне вялікай літары». Тэарэтычны матэрыял падаецца таксама ў таблічнай форме. Пасля яго ідуць заданні для замацавання. Функцыя дапаможніка — падрыхтавацца да цэнтралізаванага тэсціравання — прадвызначыла непаўнату арфаграфічнага матэрыялу. Тут няма правілаў пераносу слоў, правілаў скарачэння слоў, бо не выносяцца яны ў выніковыя тэсты.

У асобных «рабочых сшытках» (напрыклад, кнізе С. Цыбульскай «Хуткая арфаграфічная дапамога: правілы і выключэнні») [13], структурай якіх прадугледжаны раздзелы «Практыкум» і даведкі пад назвай «Правер сябе», інавацыйны складнік у вялікай колькасці слоў-прыкладаў і ў тым, каб звярнуць увагу на выключэнні з правілаў, сістэматызаваць іх у выглядзе табліц або кароткіх слоўнікаў.

Адносна новым жанрам могуць лічыцца акадэмічны даведнік з каментарамі «Сучасная беларуская арфаграфія» [14] і навукова-папулярны выданні В. Іўчанкава «Беларуская арфаграфія: апавяданні і гісторыі» [15], дзе «правапісныя выпадкі» разглядаюцца на прыкладах канкрэтных лінгвістычных сітуацый мінулага і сучаснасці, В. Вячоркі «Па-беларуску зь Вінцуком Вячоркам» [16], дзе ўласна арфаграфічных замалёвак толькі шэсць: пра абрэвіатуры ў беларускай мове, пра словы на *-іраваць*, прыстаўныя/устаўныя гукі, пра перадачу на пісьме збегу зычных, правапіс мяккага знака, пра ўжыванне і перадачу на пісьме выбухнога гукі [Г]. Розніца гістарычных каментароў гэтых своеасаблівых зборнікаў моўных парад у тым, што В. Іўчанкаў вельмі часта апелюе да агульнавядомых фактаў з рускай мовы. Напрыклад, у «апавяданні» пра літару ё «За што літара ё ўганаравана помнікам, ці Правапіс літары ё» [15, с. 23], прыводзяцца ў асноўным вядомыя рускамоўныя факты. Гісторыя літары ё ў беларускім пісьме не асвятляецца. В. Вячорка, наадварот, прапагандуе толькі ўласнабеларускія традыцыі, не прытрымліваецца пры гэтым афіцыйнага правапісу, што, на наш погляд, істотна звужае чытацкую аўдыторыю.

Прыкладам зручнага для карыстання фармату (70×108 1/32) і структуры, якая «дазваляе хутка знайсці і надзейна замацаваць у памяці неабходную інфармацыю», з'яўляецца кніга В. Сіўковіч «Беларуская мова: кароткі даведнік: Арфаграфія. Пунктуацыя» [17]. У ёй сабраны толькі тэарэтычны матэрыял адпаведна школьнаму курсу беларускай мовы па раздзелах «Арфаграфія» і «Пунктуацыя».

«Даведнік па літаратурнай праўцы» П. Жаўняровіча [18], як вынікае з пасляслоўя, прызначаны, каб павысіць якасць прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў у выдавецкай і журналісцкай галінах і, як вынік, — якасць беларускамоўнай друкаванай прадукцыі. Інавацыйнасць арфаграфічнага раздзела пад назвай «Праўка на арфаграфічным узроўні» ў тым, што аўтар не вылучае асобны раздзел «Правапіс марфем», прадугледжаны акадэмічным даведнікам, а ўключае «Правапіс прыставак су- і са-», «Правапіс галосных у суфіксах» у раздзел «Правапіс галосных», а «Правапіс зычных у

прыстаўках і на стыку прыстаўкі і караня», «Правапіс зычных у суфіксах і на стыку караня і суфікса», «Спрашчэнне некаторых спалучэнняў зычных» у раздзел «Правапіс зычных». Акрамя гэтага, асаблівую ўвагу даследчык засяроджвае на складаных або не да канца прапісаных правілах, на арфаграмах, «якія не могуць быць правяраны з дапамогай арфаграфічнага слоўніка, у прыватнасці напісанню ўласных назваў. Адмысловы параграф “Акцэнтацыя і правапіс галосных” абагульняе назіранні над уплывам націску на правільнасць напісання і будзе карысны з гледжання не толькі арфаграфіі, але і лексікі, выпраўлення сэнсавых памылак» [18, с. 5]. Навукова-практычную значнасць маюць і прыклады-ўзоры арфаграфічнай праўкі. Яны дазваляюць устанавіць прычыны адхіленняў ад арфаграфічных нормаў у тэкстах, што прайшлі рэдактарскую падрыхтоўку.

Нягледзячы на запатрабаванасць літаратуры арфаграфічнай тэматыкі і актыўнасць беларускіх выдавецтваў па яе выпуску, аўтарам і выдаўцам дзеля павышэння якасці сваёй прадукцыі варта звярнуць увагу на шэраг тыповых напрамкаў ўдасканалення вучэбнай літаратуры па арфаграфіі.

I. Вучэбныя дапаможнікі, прызначаныя для розных катэгорый чытачоў, павінны адрознівацца формай, зместам, пазіцыяваннем правілаў. Напрыклад, дубляж матэрыялу, складаная, неадаптаная тэрміналогія і навуковыя каментары робяць мала прыгоднымі акадэмічны даведнік «Сучасная беларуская арфаграфія» для вучня і студэнта [19]. «Даведнік па літаратурнай праўцы» па прычыне сваёй спецыфічнай накіраванасці ўмацаваць «нацыянальны падмурак айчынай школы рэдагавання» [18, с. 3] у такім выглядзе мала цікавы сучаснаму школьніку, як і навукова-папулярнае выданне В. Іўчанкава [15], дзе раздзелы пад назвай «Актуальны слоўнік» утрымліваюць вялікую колькасць лексічных адзінак, не суадносных са школьнай праграмай: *эзўхія*, *эбуліёметр*, *эбуліясканія* [15, с. 35] і іншыя.

II. Усе арфаграфічныя выданні павінны праходзіць праз рукі неаб'якавага навуковага рэдактара, адказнага дасведчанага рэцэнзента і вопытнага карэктара. Каб не было розначытанняў, неахайнасцей і памылак друку, каб аўтары ў прадмовах да сваіх кніг указвалі, як можна працаваць з іх выданнем, каб прыводзілі спісы выкарыстанай літаратуры, якія дазвалялі бачыць ступень самастойнасці падрыхтаванага дапаможніка. Напрыклад, даўно пара ва ўсіх вучэбных кнігах прэзентаваць слова *заяц* як узор-прыклад, дзе літара *я* належыць да суфікса, а не да караня (за-яц [зай-ац]). Асобныя аўтары ўвогуле падаюць яго двойчы на адной ста-

ронцы: сярод прыкладаў з каранёвай літарай *я* і тых слоў, дзе літара *я* ўваходзіць у склад суфікса [13, с. 18].

Прыкладзём яшчэ пяць найбольш тыповых аўтарскіх і рэдактарскіх недапрацовак, якія, на наш погляд, патрэбна выправіць, бо яны ўплываюць на якасць вучэбных выданняў па арфаграфіі, эфектыўнасць вучэбнага працэсу, прэстыж беларускай мовы.

1. Праграма па беларускай мове для школы прадугледжвае азнаямленне вучняў з праблемай замацавання «арфаграфічных нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы ў арфаграфічных слоўніках і даведніках». Аднак ніводнае вучэбнае выданне не змяшчае інфармацыю па гэтым пытанні. У выніку важны аспект працы лінгвістаў па кадыфікацыі беларускай літаратурнай мовы застаецца неасэнсаваным грамадскасцю.

2. Назвы параграфу ў літаратуры для школы не заўсёды алюстроўваюць іх змест. Напрыклад, у дыдактычнай частцы параграфа «Правапіс галосных *о, а, э*» вучэбна-метадычнага комплексу для настаўнікаў маецца яшчэ і арфаграфічнае прадпісанне адносна літар *ы, і*, але з назвы параграфа, як бачым, гэта не вынікае. Вось гэтая частка правіла: «У некаторых спрадвечна беларускіх словах са складамі **ро, ло** замест **о** не пад націскам пішацца літара **ы**: *бровы — брыво, глотка — глытаць, дровы — дрывотня, кроў — крываваы, а таксама ў словах яблык, яблыня, яблычны, яблыневы*. У адпаведнасці з беларускім літаратурным вымаўленнем літара **ы** пішацца ў некаторых запазычаных словах: *брызент, дрызіна, інжынер, почырк, канцэлярыя, рысора, цырымонія, трывога*, а ў некаторых словах пішацца літара **і**: *бліскавіца, блішчаць, бліскаўка*; але: *бляск, бляшанка*» [8, с. 67–68].

У асобных выпадках назіраецца неадпаведнасць назваў і раздзелаў у змесце. Так, кніга «Арфаграфія ў прыкладах: даведнік для вучняў» [20], у якой факты для запамінання прадстаўлены ў табліцы: злева падаюцца словы-прыклады, справа — тлумачэнне арфаграм, мае наступны змест, што не карэлюе з арфаграфічнай праблематыкай дапаможніка: «Фанетыка», «Марфалогія», «Слоўнікавыя дыктоўкі», ..., «Уласныя назоўнікі», «Прыналежныя прыметнікі», «Займеннік», «Дзеяслоў», «Дзееспрыметнік», «Дзееспрыслоўе», «Злучнік», «Прыназоўнік», «Часціца».

3. Вельмі часта можна назіраць, як у межах аднаго вучэбнага выдання рэкамендуецца розныя напісанні аднаго слова: *экэкуцыя* [15, с. 37] і *экэкуцыя* [15, с. 104], *дэзінфекцыя* [15, с. 65] і *дэзынфіцыраваць* [15, с. 224].

4. Падрываюць давер да беларускай навукі і тыя кнігі, дзе маюцца неправераныя памылко-

выя рэкамендацыі. Напрыклад, адзін з аўтараў раіць пісаць ў (нескладовае) у першай частцы складаных слоў *ультра-*, дзе гук [у] заўсёды пад націскам: *хвалі ўльтракароткія, спадніца ўльтрамодная, тэрапія ультрагукавая* [13, с. 34], замест нарматыўных: *хвалі ультракароткія, спадніца ультрамодная, тэрапія ультрагукавая*.

5. Не спрыяюць кансалідацыі грамадства ў пытаннях правапісу хоць і цікавыя, пазнавальныя, глыбокія па змесце выданні, але напісаныя на тарашкевіцы або з элементамі неафіцыйнага правапісу [16].

Заклучэнне. Пасля прыняцця Закона «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (2008 г.) у Беларусі назіраецца уздым кнігадрукавання на арфаграфічную тэматыку. Усе гэтыя выданні паводле чытацкага адрасу можна падзяліць на тры вялікія класы: выданні, прызначаныя школьнікам, навучэнцам, студэнтам УВА; выданні, разлічаныя толькі на выкладчыкаў і настаўнікаў; выданні, адарасаваныя шырокаму колу чытачоў.

Многія з выдадзеных кніг маюць элементы інавацыйнасці ў арганізацыі тэрэтычнага і практычнага матэрыялу. Сярод іх структура-

ванне матэрыялу, асваенне новых жанраў і фарматаў, спалучэнне займальнасці і навуковасці.

Найбольш распаўсюджанымі разнавіднасцямі вучэбна-практычных выданняў, прысвечаных беларускай арфаграфіі за апошнія дзесяцігоддзе, з'яўляюцца практыкумы, рабочыя сшыткі, рэпетытары, вучэбна-метадычныя комплексы, памятки, навукова-папулярныя нарысы, акадэмічны даведнік. На жаль, не створана за гэты час ніводнай хрэстаматыі, якая прадэманстравала б дынаміку поглядаў на арфаграфічныя змены ў беларускай мове.

Перспектыўны напрамак удасканалення вучэбнай літаратуры па арфаграфіі — стварэнне дапаможнікаў, разлічаных на больш канкрэтнае кола карыстальнікаў. Яны павінны адрознівацца структурай, абумоўленай функцыяй выдання, матэрыялам, падабраным для патрэб канкрэтнай галіны, мець належнае рэдагаванне і рэцэнзаванне.

Такім чынам, задачы стварэння і даследавання вучэбных дапаможнікаў па курсу «Сучасная беларуская мова. Тэорыя пісьма. Графіка. Арфаграфія» застаецца па-ранейшаму актуальнай.

Літаратура

1. Танк М. Збор твораў. У 13 т. Т. 13. Публіцыстыка. Мінск: Беларус. навука, 2012. 971 с.
2. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. Мінск: Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2008. 144 с.
3. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. Мінск: Выд-ва Акадэміі навук БССР, 1959. 160 с.
4. Валочка Г. М., Зелянко В. У., Бурак І. Л. Беларуская мова 10–11 класы. Практыкум па арфаграфіі і пунктуацыі: дапам. для вучняў агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання. Мінск: НІА: Аверсэв, 2010. 188 с.
5. Беларускі правапіс: дапам. для студэнтаў / склад. Л. І. Бурак [і інш.]. Мінск: БДПУ, 2011. 209 с.
6. Беларускі правапіс: дапам. для студэнтаў / склад. Л. І. Бурак [і інш.]; пад агул. рэд. Д. В. Дзятко. Мінск: ТетраСистемс, 2012. 223 с.
7. Куліковіч У. І. Арфаграфія: матэрыялы для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання: дапам. для вучняў агульнаадукац. устаноў. Мазыр: Белы Вецер, 2010. 59 с.
8. Валочка Г. М., Зелянко В. У., Бурак І. Л. Практыкум па арфаграфіі і пунктуацыі беларускай мовы 10–11 кл.: вучэб.-метад. комплекс. Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 2010. 286 с.
9. Іўчанкаў В. І. Беларускі правапіс у апорных схемах: паводле новай рэдакцыі «Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі»: дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання. Мінск: Пачатковая школа, 2011. 56 с.
10. Куліковіч У. І. Новае ў беларускай арфаграфіі. Правілы. Заданні. Тэсты. Даведчны матэрыял. Мінск: Новое знанне, 2010. 128 с.
11. Беларускі правапіс: што змянілася: памятка-падказка. Мінск: Аверсэв, 2011. 28 с.
12. Кулеш Г. І., Ціванова Г. К. Рэпетытар па беларускай мове: фанетыка, арфаэпія і правапіс: для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання. Мінск: Аверсэв, 2008. 127 с.
13. Цыбульская С. І. Хуткая арфаграфічная дапамога: правілы і выключэнні. Мінск: Сэр-Вит, 2013. 160 с.
14. Кандраценя І. У., Кунцэвіч Л. П., Лукашанец А. А. Сучасная беларуская арфаграфія: акадэмічны даведнік. Мінск: Аверсэв, 2012. 272 с.
15. Іўчанкаў В. І. Беларуская арфаграфія: апавяданні і гісторыі. Мінск: Пачатковая школа, 2010. 304 с.
16. Вячорка В. Па-беларуску зь Вінцуком Вячоркам. 2016. 364 с.
17. Сіўковіч В. М. Беларуская мова: кароткі даведнік: Арфаграфія. Пунктуацыя. Мінск: Аверсэв, 2014. 158 с.

18. Жаўняровіч П. П. Даведнік па літаратурнай праўцы: арфаграфічны, пунктуацыйны, лексічны, марфалагічны, сінтаксічны, тэхнічны ўзровень. Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2017. 448 с.
19. Куліковіч У. І. Акадэмічны даведнік па беларускай арфаграфіі як адлюстраванне праблем мовазнаўства і рэдакцыйна-выдавецкай падрыхтоўкі выданняў // Труды БГТУ. Серія 4, Принт- і медiatechnologies. 2017. № 2 (201). С. 87–92.
20. Арфаграфія ў прыкладах: даведнік для вучняў / склад. В. І. Голуб. Мазыр: Белы Вецер, 2011. 75 с.

References

1. Tank M. *Zbor tvorau. U 13 t. T. 13. Publitsystyka* [Collected works. In 13 vol. Vol. 13]. Minsk, Belaruskaya navuka Publ., 2012. 971 p.
2. *Pravily belaruskay arfagrafii i punktuatsyi* [Rules of Belarusian spelling and punctuation]. Minsk, Natsyyanal'nu tsestr pravavoy infarmatsyi Respubliki Belarus' Publ., 2008. 144 p.
3. *Pravily belaruskay arfagrafii i punktuatsyi* [Rules of Belarusian spelling and punctuation]. Minsk, Vydavetstva Akademii navuk BSSR Publ., 1959. 160 p.
4. Valochka G. M., Zelyanko V. U., Burak I. L. *Belaruskaya mova 10–11 klasy* [Belarusian language grades 10–11]. Minsk, NIA: Aversev Publ., 2010. 188 p.
5. Burak L. I. *Belaruski pravapis: dapam. dlya studentau* [Belarusian spelling: manual for students]. Minsk, BDPU Publ., 2011. 209 p.
6. Burak L. I. *Belaruski pravapis: dapam. dlya studentau* [Belarusian spelling: manual for students]. Ed. by D. V. Dzyatko. Minsk, TetraSystems Publ., 2012. 223 p.
7. Kulikovich U. I. *Arfagrafiya: materyaly dlya padrykhtouki da tsentralizavanaga testsiravannya: dapam. dlya vuchnyau agul'naadukats. ustanou* [Spelling: materials for preparing for centralized testing: manual for students obshcheobrazovat. institutions]. Mazyr, Bely Vetser Publ., 2010. 59 p.
8. Valochka G. M., Zelyanko V. U., Burak I. L. *Praktykum pa arfagrafii i punktuatsyi belaruskay movy 10–11 kl.: vucheb.-metad. kompleks* [Practical work on writing and punctuation of the Belarusian language of 10–11 classes: research. complicated]. Minsk, Natsional'ny instytut adukatsyi Publ., 2010. 286 p.
9. Iuchankau V. I. *Belaruski pravapis u apornykh skhemakh: pavodle novay redaktsyi "Pravily belaruskay arfagrafii i punktuatsyi"* [Belarusian spelling in supporting schemes: according to the new version of the "Rules of Belarusian spelling and punctuation"]. Minsk, Pachatkovaya shkola Publ., 2011. 56 p.
10. Kulikovich U. I. *Novaye u belaruskay arfagrafii. Pravily. Zadanni. Testy. Davedachny materyyal* [New in Belarusian writing. Rules. Tasks. Tests Reference material]. Minsk, Novoye znaniye Publ., 2010. 128 p.
11. *Belaruski pravapis: shto zmyanilasya: pamyatka-padkazka* [Belarusian spelling: what has changed]. Minsk, Aversev Publ., 2011. 28 p.
12. Kulesh G. I., Tsivanova G. K. *Repytyar pa belaruskay move: fanetyka, arfaepiya i pravapis: dlya padrykhtouki da tsentralizavanaga testsiravannya* [Tutor on the Belarusian language: phonetics, spelling and spelling: preparation for centralized testing]. Minsk, Aversev Publ., 2008. 127 p.
13. Tsybul'skaya S. I. *Khutkaya arfagrafichnaya dapamoga: pravily i vyklyuchenni* [Fast spelling help: rules and exceptions]. Minsk, Ser-Vit, 2013. 160 p.
14. Kandratsenya I. U., Kuntsevich L. P., Lukashanets A. A. *Suchasnaya belaruskaya arfagrafiya: akademichny davednik* [Modern Belarusian spelling: study guide]. Minsk, Aversev Publ., 2012. 272 p.
15. Iuchankau V. I. *Belaruskaya arfagrafiya: apavyadanni i gistoryi* [Belarusian spelling: stories and tales]. Minsk, Pachatkovaya shkola Publ., 2010. 304 p.
16. Vyachorka V. *Pa-belarusku z' Vintsukom Vyachorkam* [Belarusian with Vintsuk Vyachorka]. 2016. 364 p.
17. Siukovich V. M. *Belaruskaya mova: karotki davednik: Arfagrafiya. Punktuatsyya* [Belarusian language: a quick reference book: Spelling. Punctuation]. Minsk, Aversev Publ., 2014. 158 p.
18. Zhaunyarovich P. P. *Davednik pa litaraturnay prautsy: arfagrafichny, punktuatsyyny, leksichny, marfalagichny, sintaksichny, tekhnichny uzroveni* [Reference book on literary editing: spelling, punctuation, lexical, morphological, syntactic, technical level]. Minsk, Adukatsyya i vykhavanne Publ., 2017. 448 p.
19. Kulikovich U. I. Academic reference book on Belarusian spelling as a reflection of the problems of linguistics and editorial and publishing preparation of publications. *Trudy BGTU* [Proceeding of BSTU], series 4, Print- and mediatechnologies, 2017, no. 2 (201), pp. 87–92.

20. Golub V. I. *Arfagrafiya u prykladakh: davednik dlya vuchnyau* [Spelling examples: a guide for pupils]. Mazyr, Bely Vetser Publ., 2011. 75 p.

Інфармацыя пра аўтара

Куліковіч Уладзімір Іванавіч — кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій. Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (220006, Мінск, вул. Свядлова, 13а, Беларусь). E-mail: nino-1924@mail.ru

Information about the author

Kulikovich Uladzimir Ivanavich — PhD (Philology), Assistant Professor, Head of the Department of Editing and Publishing Technology. Belarusian State Technological University (13a, Sverdlova str., 220006, Minsk, Republic of Belarus). E-mail: nino-1924@mail.ru

Паступіў 10.09.2018